

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

جنگ افروزی آمریکا

آمریکا بزرگترین صادر کننده سلاح در جهان

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: مرتضی هوشیار

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

- مقدمه ۲
- تجارت تسلیحات در عصر جدید ۲
- جایگاه آمریکا در بازار جهانی تسلیحات ۳
- تأثیرگذاری تولیدکنندگان سلاح بر روند سیاست خارجی آمریکا ۴
- حقوق بشر و تجارت اسلحه ۴
- جمع بندی ۵

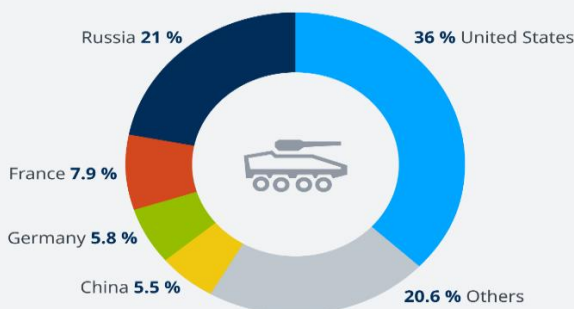
واشنگتن در دهه‌های اخیر، اصلی‌ترین صادرکننده تسلیحات در جهان بوده است. با توجه به واقعیت‌های موجود در جهان پر تنش امروز، حقوق بین‌الملل رعایت اصول و قوانین متعددی را برای بهره‌مندی از سلاح و تجارت کنترل شده آن ضروری دانسته است. بنابراین کشورهایی که بیش از نیاز طبیعی و منطقی به دنبال انواع تسلیحات هستند، در مسیر جنگ‌افروزی گام بر می‌دارند. دولت آمریکا به عنوان بزرگترین صادرکننده تسلیحات در بازار جهانی و با صرف مبالغ هنگفت برای تداوم مسابقه تسلیحاتی، بی‌شک کشور اصلی جنگ‌افروز در جهان است. علاوه بر صرف هزینه‌های سرسام‌آور آمریکا برای تداوم چرخه جنگ‌افروزی، نباید از قدرت تاثیرگذار لابی‌های اسلحه‌سازی در جهت‌دهی به سیاست خارجی این کشور غافل شد. این پژوهش مختصر تلاش دارد با استناد به آمار تجارت تسلیحاتی واشنگتن، مغایرت اقدامات این کشور را با حقوق بشر یادآوری کند.

معاونت سیاسی
صدا و سیما

■ تجارت تسلیحات در عصر جدید

تجارت اسلحه یکی از پرسودترین بازارها برای کشورهای بزرگ است و آمریکا با داشتن بزرگترین زرادخانه جهان، بیشترین سود حاصل از فروش اسلحه را از طریق دیپلماسی نظامی و بازارهای سیاه به دست می‌آورد. پژوهش مرکز تحقیقات صلح استکلهم سوئد (سیپری) نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر، پنج کشور آمریکا، روسیه، چین، آلمان و فرانسه بیشترین میزان تبادلات اقتصادی را در زمینه تسلیحات در اختیار دارند. اگرچه کشورهایی نظیر انگلیس، فرانسه، آلمان، هلند، پرتغال و روسیه آغازگر تجارت اسلحه هستند، اما اندک زمانی پس از جنگ جهانی اول، حضور چشمگیر دولت آمریکا در بازار تسلیحاتی نگاه‌ها را به خود جلب کرد. آمریکا طی جنگ دوم جهانی توانست بیشترین میزان صادرات تسلیحات را به کشورهای هم‌پیمان انجام دهد و نخستین بار به کشوری مهم در زمینه صادرات و فروش اسلحه در جهان تبدیل شود. سیاست تسلیحاتی واشنگتن بعد از جنگ جهانی دوم و به دلیل ورود به جنگ‌های کره و ویتنام ادامه یافت. در این جنگ‌ها، تسلیحات جدیدی رونمایی شدند و میلیون‌ها دلار به جیب کارخانجات ساخت اسلحه نظیر «لاکهید مارتین و بوئینگ» سرازیر کرد. به گزارش موسسه سیپری در سال ۲۰۱۸، تولید کنندگان سلاح در آمریکا ۵۹ درصد بازار جهانی فروش تسلیحات را در اختیار داشتند. بنا به گزارش این موسسه، آمریکا در سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ به تنهایی ۳۶ درصد صادرات جهانی سلاح را آن خود کرد. روسیه با ۲۱ درصد در رتبه دوم قرار گرفت. سهم چین هم کمتر از شش درصد بود.^۱

Global share of major arms exports by the 5 largest exporters, 2015–19

Source: SIPRI Arms Transfers Database, Mar. 2020

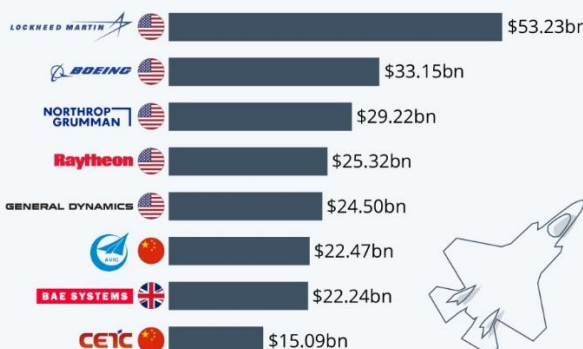
واقعیت این است که آشوب و ناآرامی و تحریکات دشمنان خارجی، منطقه غرب آسیا را به بزرگترین بازار تسلیحاتی و انبار باروت تبدیل کرده است. در این میان عربستان سعودی سال‌هاست با اختصاص مبالغ هنگفت، به عنوان بزرگترین خریدار سلاح شناخته می‌شود. آمار سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۹ این واقعیت را تایید می‌کند؛ تسلیحات خریداری شده ریاض در این دوره در قیاس با پنج سال پیش از آن، ۱۳۰ درصد بیشتر بود. جالب اینجاست که ۷۳ درصد کل واردات جنگ افزار عربستان از آمریکا بوده است.^۱

■ جایگاه آمریکا در بازار جهانی تسلیحات

شرکت‌های آمریکایی در زمینه صادرات سلاح حرف اول را می‌زنند. به گزارش سیپری سود یکصد شرکت بزرگ تولید جنگ‌افزار در سال گذشته میلادی مجدداً افزایش یافت و به ۴۲۰ میلیارد دلار رسید. هرچند آمار دقیقی از شمار کارخانه‌های اسلحه‌سازی آمریکا انتشار نیافته است، ولی ۱۲ شرکت بزرگ در زمینه تولید تسلیحات فعالند که ارزش صادرات آن‌ها در سال گذشته میلادی (۲۰۲۰) بالغ بر ۱۷۵ میلیارد دلار بود.^۲ پنج شرکت آمریکایی در صدر بزرگترین شرکت‌های تولید و فروش جنگ‌افزار قرار دارند و بیش از یک سوم تجارت جنگ افزار در سطح جهان به این پنج شرکت اختصاص دارد.^۳

The World's Largest Arms-Producing Companies

Sales by the world's largest arms-producing companies in 2019

Source: SIPRI

۱. دویچه وله، ۱۳۹۹/۰۹/۱۱

۲. ایسنا، ۱۳۹۹/۰۹/۱۵

۳. دویچه وله، ۱۳۹۸/۰۸/۱۸

■ تأثیرگذاری تولیدکنندگان سلاح بر روند سیاست خارجی آمریکا

اهمیت نقش لابی‌های اسلحه‌سازی این سؤال را مطرح می‌کند که قدرت واقعی صنایع تسلیحاتی در دولت آمریکا چقدر است؟ در واقع «مجموع‌های صنایع نظامی» از بازیگران غیررسمی و اثرگذار در سیاست‌های خارجی دولت آمریکا هستند که نقش پیچیده‌ای در فرآیند تصمیم‌گیری و سیاست خارجی آمریکا ایفا می‌کنند. وقتی به فاصله یک روز بعد از پیروزی دونالد ترامپ در سال ۲۰۱۶، ارزش سهام کمپانی‌های اسلحه‌سازی بزرگ آمریکا همچون «نورترپ گرومان»، «لاک‌هید مارتین» و «ریتون» به طور قابل توجهی افزایش پیدا می‌کند، گواهی بر این ادعاست که کارخانه‌های ساخت سلاح حتی در تعیین عناصر عالی سیاست و قدرت در آمریکا نیز مؤثر هستند. اینکه در دوره ترامپ، برای نخستین بار دولت آمریکا به انعقاد قراردادهای چند صد میلیاردی فروش تسلیحاتی با عربستان و برخی حکام عربی اقدام کرد و در برخی مناطق و حوزه‌ها از «میلیتاریستی» شدن سیاست خارجی هیچ ابایی به خود راه نداد، دلیل روشنی بر تأثیر مجتمع‌های نظامی صنعتی بر سیاست خارجی آمریکاست. آوریل ۲۰۱۹، کنگره آمریکا در قطعنامه‌ای از دونالد ترامپ، رئیس جمهوری پیشین این کشور خواست به مشارکت در جنگ یمن پایان دهد. در نتیجه سه ماه بعد، قانونگذاران قطعنامه‌ای تصویب کردند که به موجب آن فروش سلاح به عربستان سعودی و امارات متحده عربی ممنوع شد. با این حال ترامپ هر دو قطعنامه را وتو کرد.^۱

جالب است بدانیم، عناصری که در مراکز سرمایه‌داری جمهوری خواه قرار دارند، عمدتاً در حوزه تولید اسلحه فعالیت می‌کنند. نقش مجتمع صنعتی و نمایندگان شرکت‌های اسلحه‌سازی در سیاست‌های دولتی به‌اندازه‌ای است که ریچارد گاردنر، سفیر سابق آمریکا در اسپانیا و ایتالیا، معتقد است آمریکا در شرایط کنونی بیش از آنکه برای جلوگیری از جنگ بکوشد، در زمینه آماده‌سازی خود برای جنگ فعالیت می‌کند!^۲

علاوه بر این، بررسی مباحث گردهمایی احزاب آمریکایی، ارتباط تنگاتنگ لابی‌های اسلحه‌سازی با کمپین‌های انتخاباتی را تایید می‌کند. در ردیابی کمک به این کمپین‌ها می‌توان ردپای شرکت‌هایی مانند بویینگ و لاک‌هید مارتین را پیدا کرد. نکته جالب دیگر اینکه جیمز ماتیس، وزیر سابق دفاع در دوره دونالد ترامپ که پیشتر در هیئت مدیره جنرال دینامیک (پنجمین شرکت صنایع جنگ‌افزاری جهان) فعال بود، بلافاصله پس از برکناری از سمتش، به هیئت مدیره این شرکت بازگشت. او هنگام وزارتش طی نامه‌ای از اعضای کنگره و سنا درخواست کرد مانع فروش سلاح به ائتلاف جنگ یمن به رهبری عربستان سعودی نشوند.^۳

■ حقوق بشر و تجارت اسلحه

حقوق بین‌الملل تجارت اسلحه را به میزان متعارف و منطقی حق مسلم هر کشوری می‌داند، ولی تعدی از این حدود را نه تنها مجاز نمی‌داند، بلکه تلاش دارد با ایجاد اصول و قواعد آن را کنترل و حتی منع نماید. بر این اساس معاهده تجارت اسلحه ۲۰۱۳ (با وجود داشتن نقاط ضعف) به جنگ‌افروزی سیاست گسترش تسلیحاتی و تجارت بی‌محابای اسلحه اشاره دارد. به نظر می‌رسد میان تجارت اسلحه و حقوق بشر رابطه تنگاتنگی برقرار است. چند مورد از مهم‌ترین مصادیق حقوق بشر که با تجارت و گسترش تسلیحات به خطر می‌افتد به قرار زیر است:

۱. خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، ۱۳۹۹/۰۸/۱۶

۲. شورای راهبردی روابط خارجی، ۱۳۹۹/۰۹/۲۱

۳. دیپلماسی ایرانی، ۱۳۹۸/۱۲/۲۸

تجارت تسلیحات حق حیات بشر را با چالش جدی روبرو می‌سازد.

تجارت تسلیحات حق آموزش افراد بشر را با چالش جدی روبرو می‌سازد.

تجارت تسلیحات حق سلامتی افراد بشر را با چالش جدی روبرو می‌سازد.

تجارت تسلیحات حق دسترسی افراد بشر به آب آشامیدنی و مواد غذایی را با چالش جدی روبرو می‌سازد.

سیاست گسترش تسلیحات موجب تشدید مخاصمات و در نتیجه آوارگی افراد می‌شود.

سیاست گسترش تسلیحات زمینه‌ساز ایجاد و گسترش تروریسم و جرائم سازمان یافته است.

ماده ۶ معاهده تجارت اسلحه ۲۰۱۳، با بیان اشکال ممنوعیت انتقال سلاح و در راستای حفظ و رعایت حقوق بشر تصریح می‌کند: کشورهای طرف معاهده (که تعدادشان به ۱۱۰ کشور می‌رسد) در صورت علم به اینکه انتقال سلاح‌های موضوع معاهده؛ ناقض تعهدات آن‌ها در قبال قطعنامه‌های شورای امنیت است، نباید اجازه انتقال این سلاح‌ها را بدهند. همچنین بند ۳ ماده یادشده تصریح می‌کند: انتقال سلاح به کشورهایی که در آن حوادث ضد بشری بزرگ مثل نسل‌زدایی، جنایت علیه بشریت، نقض شدید کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو، و حمله علیه افراد یا اشیای غیر نظامی یا جنایات جنگی در حال رخ دادن است، ممنوع است. با وجود این مخاطرات و ممنوعیت‌های صریح قانونی برخی کشورها مُصرّ به ادامه سیاست گسترش تسلیحاتی و تداوم فراهم کردن زمینه مخاصمات مسلحانه هستند. با نگاه مختصری به سیاست تسلیحاتی دولت آمریکا و صدرنشینی طولانی مدت این کشور در بازار جهانی تسلیحات، می‌توان دولت آمریکا را با استناد به بندها و مواد یادشده دولتی جنگ افروز دانست. تجاوز به یمن و مداخلات ائتلاف تجاوزکار به رهبری عربستان در این کشور، مصداق جنگ افروزی و نقض شدید حقوق بشر است. آمریکا با تداوم سیاست صدور تسلیحات به عربستان در جنایات ضد بشری یادشده نقش پررنگی دارد. البته این کشور در ارتکاب این عمل جنایت بار تنها نیست، دولت کانادا هم ۱۵ میلیارد دلار سلاح به عربستان فروخته است.^۱

■ جمع بندی

دور بودن آمریکا از صحنه درگیری‌های جنگ جهانی دوم، موجب حفظ توان این کشور در مقایسه با سایر کشورهای درگیر جنگ شد. دولت آمریکا با مغتنم شمردن این فرصت حتی پس از پایان جنگ جهانی دوم سیاست تسلیحاتی خود مبنی بر گسترش جنگ افزار را تداوم بخشید و در چند دهه اخیر به بزرگترین صادر کننده سلاح در بازارهای جهانی تبدیل شده است. این رویکرد کاخ سفید که موجب فراهم ساختن مخاصمات مسلحانه و در نتیجه خونریزی‌های بی‌شمار شده است، با اصول متعدد حقوق بشر و به طور مشخص **معاهده تجارت اسلحه ۲۰۱۳** در تضاد آشکار است. از سوی دیگر اثرگذاری لایه‌های اسلحه‌سازی در جهت‌دهی به سیاست خارجی آمریکا بر ناظران نکته سنج پوشیده نیست. در واقع دولت در آمریکا فارغ از اینکه در اختیار کدام حزب سیاسی باشد، سخنگو و مجری تصمیمات و القائات مؤسسات و بازیگران غیررسمی از جمله لایه‌های اسلحه سازی است.

۱. هیبت‌الله نژندی‌منش، استاد دانشگاه علامه طباطبایی، تجارت اسلحه و حقوق بشر؛ سخنرانی مجازی در بنیاد علمی دکتر بیگدلی، ۱۳۹۹/۱۱/۱۹